

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «УШАКОВ ТА УШАКОВА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF USHAKOV AND USHAKOVA v. UKRAINE)**

(Заява № 10705/12)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

18 червня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

18/09/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Ушаков та Ушакова проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаетано (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 26 травня 2015 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 10705/12), яку 2 лютого 2012 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадяни України, пан Сергій Вікторович Ушаков (далі – заявник) та пані Ганна Михайлівна Ушакова (далі – заявниця).

2. Інтереси заявників представляли пан Токарев Г.В. та пані Моторигіна М.Г., юристи, які практикують у м. Харків.

3. Заявники стверджували, зокрема, що зазнали жорстокого поводження працівників міліції та що на національному рівні з цього приводу не було проведено ефективного розслідування. Заявник також скаржився, що було порушено його право на правову допомогу та право не свідчити проти себе.

4. З лютого 2014 року про вищезазначені скарги було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві визнано неприйнятними.

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

5. Заявники є подружжям. Вони народилися у 1976 та 1988 роках відповідно. Заявник відбуває покарання у вигляді позбавлення волі у Холодногірській виправній колонії № 18. Заявниця проживає у м. Харків.

А. Факти, що передували подіям

6. На час подій заявники проживали у двокімнатній квартирі разом з пані С., матір'ю заявниці.

7. Пані С. та пан Л. були сторонами у судовому провадженні щодо спадщини на будинок. Заявники, будучи зацікавленими у покращенні своїх житлових умов, надавали пані С. різноманітну допомогу у цьому провадженні.

8. У квітні 2008 року заявник зустрівся з паном Л., щоб відмовити його від участі у згаданій справі.

В. Події, що відбувалися з 27 червня до 2 липня 2008 року

9. 27 червня 2008 року пана Л. було знайдено мертвим у його будинку. У нього було перерізане горло, а на його тілі були численні колоті та різані рани. Одне з вікон було розбито та поблизу на підлозі лежала сапка.

10. Того ж дня було порушено кримінальну справу за фактом вбивства.

11. Приблизно о 22 год того ж дня заявники повернулися додому, де на них чекали кілька працівників міліції. Заявників доправили до Фрунзенського районного відділу Харківського міського управління Головного управління МВС України в Харківській області. Як стверджують заявники, це було зроблено під приводом того, що їх мали допитати у зв'язку з боргом заявника перед третіми особами. За твердженнями Уряду, працівники міліції затримали заявників за підозрою у вчиненні вбивства пана Л.

12. Заявників було допитано щодо їхнього місцезнаходження і дій 26 та 27 червня 2008 року. Заявники стверджували, що вони разом ходили по магазинах, в кінотеатр, їли тощо.

13. У ніч з 27 на 28 червня 2008 року заявник та заявниця перебували у відділі міліції. У своїх заявах до Суду вони стверджували, що на цій стадії жорстокого поводження з ними не було.

14. 28 червня 2008 року було проведено судово-медичне освідчування заявника. Відповідно до акту експерта, складеного 1 липня 2008 року, освідчування виявило численні синці та садна практично на всьому тілі заявника. До їх числа входило близько тридцяти різноспрямованих саден на його спині та приблизно така ж кількість саден на його стегнах, сідницях та колінах. Експерт навів такі можливі дати завдання тілесних ушкоджень: синець на лівому плечі та садно на тулубі – у період з 22 до 24 червня 2008 року; синці на правій поверхні тулуба – у період з 25 до 27 червня 2008 року; садна на тулубі, спині та нижніх кінцівках – у період з 25 до 27 червня 2008 року. Як було

встановлено, ці садна могли утворитися в результаті дії тупо загострених предметів, таких як уламки скла.

15. Як стверджував заявник, він отримав тілесні ушкодження, виявлені 28 червня 2008 року, коли випадково впав днем раніше.

16. Заявник виклав свою версію щодо перебігу подій. Після вищезазначеного освідування його доправили до сектору карного розшуку, де один з працівників міліції запропонував йому зізнатися у вчиненні вбивства пана Л. Оскільки заявник відмовився зробити це, хтось із працівників міліції приніс брудний матрац та протигаз. Вони намотали вологі ганчірки на його зап'ястя та вдягли на нього наручники. Один з працівників міліції вдарив його кулаком у сонячне сплетіння та штовхнув на матрац. Інші працівники міліції викручували йому руки за спину та силою розводили його ноги у різні боки, завдаючи ударів по тулубу та геніталіям. Потім на заявника одягнули протигаз із закритим входним отвором. Декілька разів заявник непритомнів і за допомогою холодної води його приводили до тями. Неодноразово на нього одягали протигаз і змушували вдихати цигарковий дим. При цьому йому викручували геніталії. Таке жорстоке поводження із заявником продовжувалося декілька разів. Працівники міліції погрожували йому, що вони приведуть його дружину і зроблять з нею те саме на його очах. Тоді він письмово зізнався у вчиненні вбивства пана Л. Проте він неодноразово пристосовував своє зізнання відповідно до вимог працівників міліції. Заявника примусили запам'ятати його визнавальні покази.

17. Уряд стверджував, що заявник не зазнав жодного жорстокого поводження.

18. Відповідно до журналу реєстрації та обліку утримуваних осіб заявника було затримано о 20 год 15 хв 28 червня 2008 року за підозрою у вчиненні злочину.

19. Того ж дня, 28 червня 2008 року, слідчий призначив заявнику захисника, пана М. Під час допиту у присутності захисника заявник підтвердив свої початкові визнавальні покази. Як стверджує заявник, він зробив так, побоюючись подальшого жорстокого поводження і не маючи можливості поговорити із захисником наодинці перед допитом.

20. Що стосується заявниці, то вранці 28 червня 2008 року її доправили з відділення міліції додому, де було проведено обшук. Працівники міліції, як стверджується, погрожували їй, що якщо вона не свідчитиме проти свого чоловіка, вони, попередньо підкинувши наркотичні засоби у її квартиру, пред'являть їй обвинувачення у вчиненні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

21. Після цього заявницю відвезли до відділу міліції, де вона, як стверджується, під примусом надала покази про те, що її чоловік зізнався їй у вчиненні вбивства пана Л. Заявниця детальніше пояснила,

що працівники міліції декілька разів вдарили її по голові та тягали її за волосся.

22. 30 червня 2008 року у присутності захисника заявника було проведено відтворення обстановки та обставин події, під час якого заявник знову зізнався у вчиненні інкримінованого йому злочину. Проте приблизно через сорок хвилин він відмовився від своїх визнавальних показів як таких, що були надані під примусом, і поскаржився на жорстоке з ним поводження працівників міліції. Як стверджує заявник, він вчинив так після першої конфіденційної розмови зі своїм захисником, що відбулася тільки після вищезазначеної слідчої дії. Пізніше його захисник заявив, що його перша конфіденційна зустріч із заявником відбулась перед допитом останнього 28 червня 2008 року (див. пункт 65).

23. 1 липня 2008 року слідчий надіслав до прокуратури Фрунзенського району м. Харкова для погодження подання про обрання заявникові запобіжного заходу у вигляді взяття під варту до закінчення судового розгляду. Перед тим, як прийняти рішення, прокурор вирішив особисто допитати заявника. Він помітив, що у заявника є численні тілесні ушкодження, та дійшов висновку, що його визнавальні покази було отримано із застосуванням до нього насильства. Більше того, прокурор зазначив низку невідповідностей між визнавальними показами заявника та висновком судово-медичної експертизи трупа потерпілого. Також було допитано заявницю. Вона стверджувала, що надала свідчення проти свого чоловіка під примусом.

24. У результаті прокурор відмовив у погодженні подання слідчого, скасував постанову слідчого про притягнення заявника як обвинуваченого та звільнив його з-під варті. Прокурор також доручив своїм підлеглим провести допит заявника та заявниці щодо жорсткого з ними поводження під час тримання під вартою у міліції та належним чином доповісти про їх пояснення.

25. Коли заявники надавали письмові пояснення у кабінеті заступника прокурора, приблизно о 22 год 30 хв туди увірвалися чотири працівники Фрунзенського районного відділу міліції м. Харкова, а саме перший заступник начальника райвідділу пан К. (див. також пункти 68 та 83 щодо додаткової інформації про цього працівника міліції), начальник сектору карного розшуку пан Пап., заступник начальника сектору карного розшуку пан Пар. та начальник слідчого відділу пан М. Незважаючи на заперечення заступника прокурора, вони силоміць його тримали і вивели заявників. У коридорі на них чекали інші працівники міліції.

26. До заявників застосували наручники та доправили їх до Фрунзенського районного відділу міліції м. Харкова, розташованого

недалеко від прокуратури. По дорозі один з працівників міліції, як стверджується, вдарив заявника у праве стегно.

27. Заявника доставили до кабінету на першому поверсі і змусили його сидіти тихо у присутності працівника міліції. Кабінет було замкнено зсередини і вимкнено світло. Приблизно через годину його відвели до іншого кабінету з відігнутими ґратами на вікнах. Його примусили написати розписку, що він залишив відділ міліції о 22 год 30 хв. Потім заявника витягли через вікно, яке виходило на задній двір відділу міліції. Працівники міліції посадили його в автомобіль, припаркували цей автомобіль у сусідньому дворі та чекали там до 3 або 4 год. Невідомо, що відбулося після того. Очевидно, що заявника було ув'язнено (див., зокрема, пункт 31).

28. Після того, як працівники міліції забрали заявників з прокуратури, о 23 год 15 хв заступник прокурора прибув до Фрунзенського районного відділу міліції м. Харкова. Згідно з журналом обліку відвідувачів заявники зайшли до приміщення о 22 год 30 хв і залишалися там. Обшукавши приміщення, у одному з кабінетів працівники прокуратури виявили заплакану заявницю. Заявника знайти не вдалося. Працівник міліції К. надав прокурору розписку заявника, але без його підпису, про те, що він залишив приміщення відділення міліції о 22 год 30 хв. Працівники прокуратури пішли до помешкання заявників, але заявника там не було.

С. Розслідування скарг заявника на жорстоке поводження та пов'язані з цим події

29. 30 червня 2008 року заявник подав до органів прокуратури скаргу на жорстоке з ним поводження працівників міліції (див. також пункт 22). Очевидно, що заявниця також подала подібну скаргу.

30. 2 липня 2008 року прокуратура Фрунзенського району м. Харкова на підставі частини 2 статті 365 Кримінального кодексу України (перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або діями, що ображають особисту гідність потерпілого) порушила кримінальну справу щодо працівників міліції К., Пап. та Пар. у зв'язку з подіями, що відбулися ввечері 1 липня та у ніч з 1 на 2 липня 2008 року.

31. Того ж дня заявників було визнано потерпілими у справі та допитано. Також того ж дня було проведено судово-медичне обстеження заявника, після чого його було звільнено з-під варті.

32. 4 липня 2008 року було складено акт судово-медичного обстеження заявника. У ньому зафіксовано численні синці на його плечах, тулубі, спині, грудній клітині, руках, стегнах та ногах. Вони були різного кольору, від жовтуватого до фіолетового та пурпурового. У заявника також були садна, покриті кіркою, та синці на обох

зап'ястках. Експерт дійшов висновку, що більшість тілесних ушкоджень утворились від дії тупих предметів у період з 23 до 27 червня 2008 року. Встановлено, що один синець на спині заявника під лівою лопаткою виник між 30 червня та 1 липня 2008 року. Насамкінець, згідно з актом деякі садна, виявлені на правому передпліччі, лівому лікті та правій щиколотці, утворились 1 липня 2008 року.

33. 2 липня 2008 року було також проведено судово-медичну експертизу щодо заявниці, за результатами якої жодних тілесних ушкоджень виявлено не було. Як стверджує заявниця, вона скаржилася експерту на головний біль, і їй було рекомендовано звернутися по допомогу до лікарні.

34. 5 липня 2008 року у місцевій лікарні заявницю оглянув нейрохірург, який повідомив, що у неї є синці на м'яких тканинах голови.

35. 8 та 9 липня 2008 року заявників було допитано щодо стверджуваного жорстокого з ними поводження працівників міліції. На пред'явлених їм фотографіях вони впізнали працівників міліції К., Пап. та Пар.

36. 11 та 14 липня 2008 року за участю заявників було проведено відтворення обстановки та обставин подій 28 червня та 1-2 липня 2008 року.

37. У невизначену дату прокуратура Фрунзенського району м. Харкова доручила керівництву відділу міліції встановити місцезнаходження працівників міліції К., Пап. та Пар., які не з'являлися за викликом до прокурора.

38. 18 липня 2008 року начальник Фрунзенського відділу міліції м. Харкова повідомив прокурора, що усі троє працівників міліції перебувають на лікарняному та їх місцезнаходження встановлюється.

39. 21 серпня 2008 працівників міліції К., Пап. та Пар. було допитано щодо стверджуваного жорстокого поводження із заявниками. К. та Пап. відмовилися надати будь-які пояснення. Невідомо, чи Пар. також відмовився надавати пояснення.

40. 2 вересня 2008 року прокуратура Харківської області закрила кримінальну справу щодо вищезгаданих працівників міліції, дійшовши висновку, що правопорушення, у вчиненні яких їх обвинувачували, слід кваліфікувати як втручання у діяльність працівника правоохоронного органу (прокурора Фрунзенського району м. Харкова), а не як перевищення влади або службових повноважень, що супроводжувалося насильством або діями, що ображають особисту гідність потерпілого. Відповідно, було порушено іншу кримінальну справу за новим обвинуваченням.

41. У невизначену дату у жовтні 2008 року К., Пап. та Пар. знову були допитані. Вони заперечували будь-яке жорстоке поводження із

заявниками. Стосовно їх поводження 1 липня 2008 року вони зазначили, що вважали заявників небезпечними для заступника прокурора.

42. 21 жовтня 2008 року прокурор, що був учасником подій 1 липня 2008 року, надав детальні стосовно них пояснення під час його допиту в якості свідка у кримінальній справі щодо працівників міліції.

43. З 19 до 23 грудня 2008 року проводилась судово-медична експертиза для встановлення походження виявлених у заявника раніше тілесних ушкоджень.

44. 23 грудня 2008 року було складено висновок експерта. У ньому повторювалися висновки судово-медичного обстеження заявника 28 червня та 2 липня 2008 року (див. пункти 14, 31 та 32). Більше того, у ньому було зазначено, що садна на зап'ястях заявника могли бути спричинені застосуванням до нього наручників. У висновку експерта було зазначено, що висновки попередніх судово-медичних експертиз не суперечать іншим матеріалам кримінальної справи.

45. 30 грудня 2008 року прокуратура Харківської області закрила кримінальну справу за скаргами заявників на жорстоке поводження у зв'язку з відсутністю у діях працівників міліції складу злочину. Прокуратура звернула увагу на протиріччя між твердженнями заявника про те, що станом на 28 червня 2008 року його єдиним тілесним ушкодженням був синець на правому стегні від випадкового падіння за день до того, та актом судово-медичного освідчування від 28 червня 2008 року, що встановив наявність багатьох інших тілесних ушкоджень. Експерт, який проводив огляд заявника 2 липня та 23 грудня 2008 року, під час допиту слідчим прокуратури стверджував, що тілесні ушкодження, завдані заявнику після 28 червня 2008 року, були розміщені на тілі заявника таким чином, що він міг завдати їх собі сам, окрім синця під лівою лопаткою. Очевидно, походження цього синця неможливо було встановити. Експерт також зазначив, що жодних ушкоджень на геніталіях заявника виявлено не було. Загалом слідчий прокуратури дійшов висновку, що незначна кількість тілесних ушкоджень, завданих після 28 червня 2008 року, «могла бути завдана [заявникові] за обставин, не пов'язаних із застосуванням до нього фізичного насильства працівниками міліції». У постанові також зазначалось, що заявник ніколи не звертався зі скаргами до медичного персоналу ІТТ. Насамкінець, стосовно скарг заявниці на жорстоке з нею поводження працівників міліції слідчий прокуратури зазначив, що судово-медична експертиза щодо неї від 2 липня 2008 року не виявила жодних тілесних ушкоджень. У підсумку, скарги заявника та заявниці на жорстоке поводження було визнано безпідставними.

46. 9 жовтня 2009 року Червонозаводський районний суд м. Харкова (далі – Червонозаводський суд) скасував вищезазначену постанову та доручив прокуратурі провести додаткове розслідування.

Суд, зокрема, зазначив, що слід з'ясувати протиріччя між твердженнями заявника щодо відсутності у нього тілесних ушкоджень 28 червня 2008 року та даними акту судово-медичного освідчення від того ж дня, згідно з якими у нього були численні тілесні ушкодження.

47. 27 травня 2010 року за участю заявника було проведено відтворення обстановки та обставин подій 28 червня та 1-2 липня 2008 року. Він продовжував стверджувати, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції.

48. 27 та 28 травня 2010 року судово-медичний експерт дослідив наявні документи щодо заявника для з'ясування походження його тілесних ушкоджень. У матеріалах справи відсутня копія відповідного висновку експерта. Як у ньому було зазначено, лише деякі тілесні ушкодження заявника могли виникнути за вказаних ним обставин.

49. 31 травня 2010 року прокуратура Харківської області повторно відкрила справу, порушену 2 липня 2008 року, у зв'язку із відсутністю у діях зазначених працівників міліції складу злочину. Слідчий прокуратури зазначив, що навіть хоча заявнику під час тримання під вартою було завдано тілесних ушкоджень, точний час та обставини їх завдання залишаються невідомими. Більше того, розташування деяких тілесних ушкоджень дозволяло припустити, що заявник міг їх завдати собі сам. Слідчий прокуратури також зазначив, що заявник не «персоніфікував» свої тілесні ушкодження: іншими словами, він не вказав, які саме працівники міліції завдавали йому кожне з виявлених у нього тілесних ушкоджень. Слідчий також допитав судово-медичного експерта, яка проводила експертизу заявника 28 червня 2008 року, і вона підтвердила свої висновки.

50. Того ж дня, 31 травня 2010 року, прокуратура Харківської області винесла ще дві постанови про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника та заявниці на жорстоке поводження.

51. 29 листопада 2010 року апеляційний суд Харківської області, розглянувши справу заявника у якості суду першої інстанції, доручив прокуратурі Харківської області провести перевірку тверджень заявника про жорстоке поводження працівників міліції. Апеляційний суд зазначив, що, за твердженнями заявника, наявність відбитків його пальців на сапці, вилученій з місця події, пояснювалась тим, що працівники міліції силоміць вклали сапку йому в руки під час жорстокого з ним поводження.

52. 28 грудня 2010 року, 25 квітня та 5 травня 2011 року прокуратура Фрунзенського району м. Харкова, якій було доручено проведення перевірки тверджень заявника, виносила постанови про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції, здебільшого ґрунтуючись на відповідних постановах від 31 травня

2010 року (див. пункти 49 та 50). Проте усі ці постанови були скасовані як передчасні.

53. 18 травня 2012 року прокуратура Фрунзенського району м. Харкова знову відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції, які, як стверджувалося, жорстоко поводитись із заявниками.

54. 11 червня 2012 року прокуратура Харківської області призначила проведення комісійної судово-медичної експертизи заявника з метою деталізації його тілесних ушкоджень та ймовірних обставин їх виникнення. Слідчий зазначив, що висновки подібних експертиз, проведених раніше, були суперечливими.

55. 12 липня 2012 року за результатами судово-медичної експертизи комісія експертів склала висновок, у якому зазначила, зокрема, що усі тілесні ушкодження (за винятком двох синців та одного садна) могли бути завдані заявнику у час та за обставин, вказаних ним, а саме під час відтворення обстановки та обставин подій 27 травня 2010 року (див. пункт 47).

56. 6 серпня 2012 року прокуратура Харківської області, яка очевидно проводила аналогічну перевірку з цього питання, також відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Того ж дня прокуратура Харківської області закрила кримінальну справу, порушену 2 липня 2008 року, з тих самих підстав, що і раніше. 5 вересня 2012 року Червонозаводський суд скасував обидві вищезгадані постанови як такі, що винесені за результатами неповного та одностороннього розслідування.

57. 8 жовтня 2012 року апеляційний суд Харківської області залишив це рішення без змін.

58. 22 жовтня 2012 року прокуратура Харківської області відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції за скаргами заявниці на жорстоке поводження. Того ж дня прокуратура закрила кримінальну справу щодо працівників міліції за скаргами заявника на жорстоке поводження, що була порушена 2 липня 2008 року (див. пункт 30).

59. Заявник безуспішно оскаржував вищезазначену постанову до національних судів.

D. Судовий розгляд справи щодо заявника

60. 11 листопада 2008 року було розпочато судовий розгляд справи щодо заявника.

61. 18 травня 2009 року апеляційний суд Харківської області, діючи як суд першої інстанції, повернув справу на додаткове розслідування. Апеляційний суд, зокрема, зазначив, що на первинні визнавальні покази заявника покладатися не можна, оскільки пізніше він

відмовився від них як таких, що були отримані під примусом, а також зважаючи на те, що за його скаргою на жорстоке поводження не було проведено належного розслідування. Апеляційний суд також вказав на низку протиріч між визнавальними показами заявника та матеріалами справи.

62. У невизначену дату додаткове розслідування було закінчено і справу було повторно направлено до суду першої інстанції.

63. 26 січня 2011 року апеляційний суд Харківської області визнав заявника винним у вчиненні вбивства з корисливих мотивів та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотирнадцять років із конфіскацією усього належного йому майна. Апеляційний суд посилався, зокрема, на початкові визнавальні покази заявника, від яких він пізніше відмовився. Крім того, суд посилався на певні речові докази, що доводили вину заявника (такі як виявлена на місці злочину сапка з відбитками його пальців та його шорти зі слідами крові, що ймовірно належала потерпілому). Твердження заявника про те, що він зазнав жорстокого поводження і що докази проти нього сфальсифіковані, було відхилено як безпідставні.

64. 20 вересня 2011 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасував вищезазначений вирок, в основному на тій підставі, що стаття 3 Конвенції та практика Суду вимагають проведення належного розслідування скарг заявника на жорстоке поводження, чого зроблено не було. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ повернув справу до суду першої інстанції на новий розгляд.

65. 4 липня 2012 року апеляційний суд Харківської області повторно визнав заявника винним у вчиненні вбивства з корисливих мотивів та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотирнадцять років з конфіскацією усього належного йому майна. Суд, серед іншого, посилався на визнавальні покази заявника, надані у присутності його захисника 28 червня 2008 року, а потім і 30 червня 2008 року (див. пункти 19 та 22). У вирокі було зазначено, що захисника заявника, який представляв його інтереси у вищезазначені дати, було допитано і він зазначив, що мав конфіденційну розмову із заявником перед першим допитом та що жодних порушень кримінально-процесуальних норм не було.

66. Щодо твердження заявника про те, що 28 червня 2008 року він зазнав жорстокого поводження, апеляційний суд зазначив, що органами прокуратури було проведено ретельне розслідування цього питання та винесено постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо зазначених працівників міліції. У зв'язку з цим апеляційний суд Харківської області посилався на постанову прокуратури від 18 травня 2012 року (див. пункт 53). При цьому, беручи до уваги скаргу заявниці на жорстоке поводження, за якою ще

тривала перевірка, апеляційний суд Харківської області вирішив не посилатися на надані нею під час досудового слідства пояснення, що викривали заявника.

67. Оскільки заявник скаржився на викрадення його працівниками міліції з прокуратури 1 липня 2008 року, суд першої інстанції зазначив, що слідство триває і для проголошення вироку відсутня необхідність чекати на його результати.

68. Заявник оскаржив вирок з питань норм права. Він, зокрема, стверджував, що відсутні переконливі докази, що доводять його вину, і що суд першої інстанції неправильно посилався на його визнавальні покази, надані під примусом, не провівши належного розслідування його скарги на жорстоке поводження. У зв'язку з цим заявник посилався на рішення Суду у справі «Савін проти України» (*Savin v. Ukraine*) (заява №34725/08, від 16 лютого 2012 року), що стосувалося катування заявника паном К., тим самим працівником міліції, який був причетним до жорстокого поводження із заявниками у цій справі.

69. 22 січня 2013 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ залишив вирок суду першої інстанції та його обґрунтування без змін.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

70. Частиною 2 статті 365 Кримінального кодексу України передбачено, що перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

71. Заявники скаржилися, що вони зазнали жорстокого поводження працівників міліції і що за відсутності ефективного розслідування причетні до цього працівники міліції уникли відповідальності. Вони посилалися на статтю 3 Конвенції, у якій зазначено:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

72. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження із заявниками

(а) Доводи сторін

73. Заявник стверджував, що він зазнав жорстокого поводження, що спричинило йому сильний біль та страждання, хоча і не призвело до істотних тілесних ушкоджень. Він, зокрема, посилався на висновки експертиз від 23 грудня 2008 року та 12 липня 2012 року (див. пункти 44 та 55) як на докази, що підтверджують його твердження.

74. Заявниця також підтримала свою скаргу. Вона стверджувала, що після жорстокого з нею поводження працівників міліції вона погано себе почувала та була змушена звернутися по медичну допомогу. Заявниця також посилалася на беззаперечний факт, що у ніч на 2 липня 2008 року працівники прокуратури знайшли її у слюзах, замкнену в одному з кабінетів відділення міліції (див. пункт 28).

75. Уряд доводив, що на підтвердження тверджень заявника відсутні переконливі докази. Уряд зазначив, що заявник підтвердив свої визнавальні покази навіть під час його допитів у присутності захисника 28 та 30 червня 2008 року.

76. Уряд також ставив під сумнів правдивість тверджень заявниці. На думку Уряду, якби вона дійсно зазнала жорстокого поводження, як вона про це стверджувала, то існували б принаймні якісь тілесні ушкодження. Проте Уряд наголошував, що заявниця сама визнала, що не зазнала жодних тілесних ушкоджень. Уряд також зауважив, що вона ніколи не оскаржувала жодну постанову прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи за її скаргою на жорстоке з нею поводження.

(б) Оцінка Суду

77. Як вже неодноразово зазначав Суд, стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основоположних цінностей демократичних суспільств (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, § 95, ECHR 1999-V). У разі подання скарг за цією статтею Суд повинен провести особливо ретельний аналіз, і він робитиме це з урахуванням усієї доказової бази, наданої сторонами (див. рішення у справах

«Матьяр проти Туреччини» (*Matyar v. Turkey*), заява № 23423/94, п. 109, від 21 лютого 2002 року, та «Улькю Екінджі проти Туреччини» (*Ülkü Ekinçi v. Turkey*), заява № 27602/95, п. 136, від 16 липня 2002 року).

78. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Згідно з його усталеною практикою доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій стосовно фактів, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою. Більше того, слід нагадати, що під час провадження на підставі Конвенції не у всіх справах неухильно застосовується принцип *affirmanti incumbit probatio* (той, хто стверджує щось, повинен довести це твердження). Коли вся чи значна частина інформації щодо подій, про які йдеться, відома виключно органам влади, – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їх ув'язнення з'являються тілесні ушкодження або якщо вони помирають, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. У такому випадку тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Ель Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП], заява № 39630/09, пп. 151 та 152, ECHR 2012, з подальшими посиланнями на практику Суду).

79. Повертаючись до цієї справи, Суд бере до уваги медичні документи, які доводять, що заявнику було завдано синців та саден під час перебування під вартою у міліції. Детальніше, цими документами є три висновки судово-медичних експертиз (від 4 липня та 23 грудня 2008 року, а також від 12 липня 2012 року – див. пункти 32, 44 та 55). Більше того, у складеному комісією експертів висновку від 12 липня 2012 року було зазначено, що тілесні ушкодження могли бути завдані заявнику у час та за обставин, вказаних ним. Ці висновки так і не було спростовано. Крім того, Суд зазначає, що органи влади не висунули жодного альтернативного пояснення щодо походження тілесних ушкоджень у заявника, окрім загальної інформації, що деякі з них знаходилися на частині тіла, на якій він сам міг завдати собі ушкоджень (див. пункти 45 та 49). Тому Суд вважає, що держава є відповідальною за ці тілесні ушкодження.

80. Щодо заявниці Суд зазначає, що судово-медична експертиза щодо неї від 2 липня 2008 року дійсно не виявила жодних тілесних ушкоджень. Проте Суд не вважає, що цей факт підриває правдоподібність її скарги на жорстоке поводження. Так, Суду відомо, що існують методи застосування сили, які не залишають на тілі потерпілого жодних слідів (див. рішення у справі «Бойченко проти Молдови» (*Boicenco v. Moldova*), заява № 41088/05, п. 109, від 11 липня

2006 року). І, звичайно, наслідки будь-яких погроз або навіть будь-яка інша форма протиправного поводження, не пов'язаного із застосуванням фізичного насильства, не залишили б жодних видимих слідів у будь-якому разі (див. рішення у справі «Гайнал проти Сербії» (*Hajnal v. Serbia*), заява № 36937/06, п. 80, від 19 червня 2012 року).

81. Суд також зауважує, що подальший огляд заявниці 5 липня 2008 року виявив синці на м'яких тканинах її голови. Цей висновок, як видається, відповідає версії заявниці щодо перебігу подій (див. пункти 21 та 34).

82. Суд також вважає важливим встановлений факт, що ввечері 1 липня 2008 року заявників насильно забрали з кабінету прокурора, незважаючи на незгоду останнього. Прокуратура не змогла захистити їх від фактичного викрадення. Суд вважає, що навіть якщо заявники і не зазнали жорстокого поводження із застосуванням сили як такого під час зазначених вище подій, вони вочевидь зазнали тривоги та страху, а також відчували їхню суцільну безпорадність та уразливість.

83. Насамкінець, поза увагою Суду не залишилося те, на що вказували заявники, що один з працівників міліції, К., залучений до участі у жорстокому поводженні з ними, згадувався Судом у рішенні у справі «Савін проти України» (наведено вище (*Savin v. Ukraine*)). Дійсно, національні суди встановили, що у цій справі К. надзвичайно жорстоко поводився із заявником у 1999 році, але його було звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Суд кваліфікував це жорстоке поводження як катування, оскільки воно призвело до довічної інвалідності заявника. Суд також зазначив, що, тим не менш, К. побудував успішну кар'єру в органах міліції від березня 2010 року (див., зокрема, пп. 59-73 наведеного вище рішення). У цій справі дії К. та його колег, як їх описали заявники, лише можна розцінювати як прояв повної безкарності та свавілля.

84. З огляду на вищезазначене Суд вважає належним чином встановлено, що заявник та заявниця зазнали жорстокого поводження працівників міліції, що становить порушення статті 3 Конвенції.

85. Отже, було порушення матеріального аспекту положень зазначеної статті щодо заявника та заявниці.

2. Ефективність розслідування

86. Заявники стверджували, що розслідування за їхніми скаргами на жорстоке поводження було поверхневим і недостатньо незалежним.

87. Уряд заперечив цей аргумент. Уряд стверджував, що розслідування було розпочато без зволікання і що були проведені усі необхідні слідчі дії для перевірки тверджень заявників. Те, що ці твердження виявилися безпідставними, не означає, що було проведено неефективне розслідування на національному рівні.

88. Суд наголошує на тому, що коли особа висуває небезпідставну скаргу про жорстоке з нею поводження, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взятє у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування (див. серед інших джерел рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, ECHR 2000-IV). Отже, органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати те, що трапилось, та не покладатися на поспішні та необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див. рішення у справі «Асенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 103 та наступні, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII).

89. У цій справі Суд встановив, що на державу-відповідача було покладено відповідальність за статтею 3 Конвенції щодо жорстокого поводження із заявниками (див. пункти 84 та 85). Отже, органи влади були зобов'язані провести розслідування відповідно до вищезазначених стандартів ефективності.

90. Суд зазначає, що органи влади без зволікання розпочали розслідування у кримінальній справі. Так, заявник вперше поскаржився на жорстоке з ним поводження 30 червня 2008 року. Потім 1 липня 2008 року до відома органів прокуратури було доведено інформацію про жорстоке поводження із заявником та заявницею. Наступного дня було порушено кримінальну справу, обох заявників було визнано потерпілими та допитано у такій якості (див. пункти 23-24 та 29-31). Проте перший допит причетних до подій працівників міліції відбувся більше ніж через місяць після того. У відділі міліції пояснили цю затримку тим, що усі три працівники міліції перебували на лікарняному та їхнє місцезнаходження неможливо було встановити (див. пункти 37-39). Суд вважає непереконливими вищенаведені причини.

91. Суд зауважує, що розслідування на національному рівні тривало понад чотири роки (з липня 2008 року до жовтня 2012 року) і закінчилося відмовою органів прокуратури у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Слід зазначити, що до винесення вищезазначеної постанови розслідування закривалося та повторно проводилося приблизно вісім разів, кожного разу у зв'язку з невдоволенням органів влади внаслідок його неповноти та поверхневості (див., зокрема, пункти 52 та 56).

92. Суд також зазначає, що у різні дати у 2008 та 2010 роках було проведено чотири судово-медичні експертизи щодо заявника або його медичної картки (див. пункти 14, 31, 43 та 48). Проте 11 червня 2012

року органи прокуратури вирішили призначити проведення ще однієї судово-медичної експертизи, цього разу комісійної, дійшовши висновку, що раніше проведені експертизи були суперечливими у своїх висновках. Хоча наступна судово-медична експертиза підтвердила твердження заявника про походження його тілесних ушкоджень, цей висновок у подальшому явно не було враховано (див. пункти 54 та 55).

93. Щодо заявниці Суд зауважує, що за результатами судово-медичної експертизи щодо неї від 2 липня 2008 року фактично не було досліджено скарги заявниці на головний біль, що були тісно пов'язані зі скаргами на жорстоке поводження. Під час розслідування також не було досліджено висновок лікаря від 5 липня 2008 року, згідно з яким на голові заявниці були синці (див. пункти 33 та 34).

94. Суд зазначає, що в рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява № 23893/03, пп. 173-180, від 15 травня 2012 року) він встановив, що небажання органів влади забезпечити проведення оперативного та ретельного розслідування за скаргами на жорстоке поводження підозрюваних у вчиненні злочинів становить проблему системного характеру у розумінні статті 46 Конвенції. Суд доходить висновку, що з огляду на обставини справи та відповідно до попередньої практики національні органи влади не виконали свій процесуальний обов'язок провести ефективне розслідування за скаргами на жорстоке поводження також у цій справі.

95. Отже, щодо заявника та заявниці також було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ЗАЯВНИКА

96. Заявник скаржився за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, що його визнавальні покази, отримані під примусом та за відсутності захисника, були використані для його засудження. У відповідній частині положень, на які посилався заявник, зазначено таке:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

... (с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя.»

А. Прийнятність

97. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

98. Заявник стверджував, що його первинні визнавальні покази від 28 червня 2008 року були отримані внаслідок дуже жорстокого поводження з ним працівників міліції у той час, коли у нього не було доступу до захисника. Заявник зазначив, що пізніше він підтвердив свої визнавальні покази у присутності призначеного йому захисника під час наступних слідчих дій 28 і 30 червня 2008 року, все ще перебуваючи під впливом жорстокого поводження з ним та побоюючись його повторення. Він зауважив, що національні суди покладалися лише на ці визнавальні покази, навіть якщо й не вирішальною мірою, для забезпечення його засудження, належним чином не перевіривши його тверджень про жорстоке поводження.

99. Уряд доводив, що, по-перше, національні суди покладалися лише на визнавальні покази заявника, надані ним у присутності його захисника, та, по-друге, вказані покази не були вирішальним або єдиним доказом, на основі якого було засуджено заявника. Уряд також наголошував, що судовий розгляд справи заявника було проведено на засадах змагальності, що надавало йому можливість наводити будь-які доводи, які він вважав важливими, а також оспорювати будь-які докази.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

100. Суд повторює, що вимоги пункту 3 статті 6 Конвенції слід розглядати як особливі аспекти права на справедливий суд, гарантованого пунктом 1 цієї статті, а тому вони мають розглядатися спільно (див. рішення у справі «Ван Гейсегем проти Бельгії» (*Van Geyseghem v. Belgium*) [ВП], заява № 26103/95, п. 27, ECHR 1999-I). Суд має розглянути, чи було провадження загалом справедливим (див. рішення від 16 червня 2005 року у справі «Балліу проти Албанії» (*Balliu v. Albania*), заява № 74727/01, п. 25).

101. Суд наголошує, що, хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективну юридичну допомогу захисника, який, у разі необхідності, призначається офіційно, не є абсолютним, воно є

однією з основоположних ознак справедливого судового розгляду (див. рішення у справі «Кромбах проти Франції» (*Krombach v. France*), заява № 29731/96, п. 89, ECHR 2001-II). Як правило, доступ до захисника має надаватися з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року). Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані під час допиту правоохоронними органами без доступу до захисника, використовуватимуться з метою засудження особи (див. там само).

102. Суд послідовно розглядав забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах як процесуальну гарантію права не свідчити проти себе та як основоположну гарантію недопущення жорстокого поводження, відмічаючи особливу уразливість обвинуваченого на початкових етапах провадження, коли він стикається зі стресовою ситуацією та з положеннями кримінального законодавства, що ускладнюються. Будь-який виняток щодо реалізації цього права має бути чітко визначено, а його застосування має бути строго обмежено в часі. Ці принципи є особливо актуальними у справах з обвинуваченнями у вчиненні тяжких злочинів, бо саме у випадку, коли особі загрожує найсуворіше покарання, демократичні суспільства мають максимально можливою мірою забезпечувати її право на справедливий судовий розгляд (див. згадане вище рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), п. 54).

103. Вищезазначені принципи права на захист і права не свідчити проти себе відповідають загальновизнаним міжнародним стандартам прав людини, які є основними складовими поняття справедливого судового розгляду та раціональна суть яких пов'язана, зокрема, із захистом обвинуваченого від свавільного тиску органів влади. Вони також сприяють попередженню помилок при здійсненні правосуддя та досягненню цілей статті 6 Конвенції, особливо дотриманню принципу рівності між органами слідства чи прокуратури та обвинуваченим (див. згадане вище рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), п. 53, рішення у справах «Биков проти Росії» (*Bykov v. Russia*) [ВП], заява № 4378/02, п. 92, від 10 березня 2009 року, з подальшими посиланнями, і «Піщальніков проти Росії» (*Pishchalnikov v. Russia*), заява № 7025/04, п. 68, від 24 вересня 2009 року). Право не свідчити проти себе передбачає, зокрема, що у кримінальній справі сторона обвинувачення, намагаючись довести вину обвинуваченого, не може використовувати докази, здобуті всупереч волі обвинуваченого за допомогою методів примусу чи пригнічення (див. рішення у справі

«Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*) [ВП], заява № 54810/00, п. 100, ECHR 2006-IX).

(b) Застосування зазначених вище принципів до цієї справи

104. Суд зазначає, що заявника фактично було затримано та допитано в якості підозрюваного у вчиненні вбивства пана Л. з 22 год 27 червня до 20 год 15 хв 28 червня 2008 року. Хоча під час допиту 27 червня 2008 року він не надав будь-яких визнавальних показів, наступного дня він зізнався у вчиненні вбивства. Відповідно до принципів практики Суду заявник мав право на правову допомогу захисника з самого першого допиту в міліції в якості підозрюваного. Проте, йому не було надано правову допомогу захисника до повторного допиту пізно ввечері 28 червня 2008 року. Тому, Суд вважає, що у зв'язку з цим право заявника на правову допомогу було обмежено.

105. Суд також посилається на свій висновок про порушення статті 3 Конвенції щодо скарги заявника на жорстоке поводження (див. пункти 84 і 85). Отже, Суд вважає встановленим той факт, що заявник зазнав жорстокого поводження під час допиту 28 червня 2008 року, внаслідок чого надав визнавальні покази.

106. Поза увагою Суду не залишається той факт, що заявник підтримував його визнавальні покази у присутності призначеного йому захисника під час його повторного допиту, проведеного пізніше 28 червня 2008 року (вперше у якості підозрюваного у вчиненні злочину), та під час відтворення обстановки і обставин події 30 червня 2008 року. Проте слід зазначити, що його первинні визнавальні покази були частиною матеріалів справи. Таким чином, вони впливали на стратегію слідства та ними було встановлено межі, у яких мав будуватися подальший захист заявника.

107. Крім того, зважаючи на те, що заявника вперше було допитано у присутності захисника лише через кілька годин після жорстокого поводження з ним, Суд не вважає малоймовірним той факт, що заявник все ще знаходився під впливом цього жорстокого поводження. Таким же чином, події 1 липня 2008 року (а саме безперешкодне викрадення заявника працівниками міліції, які перед цим жорстоко поводитися з ним, безпосередньо з прокуратури) є для Суду свідченням того, що заявник залишався уразливим та мав підстави побоюватися подальшого жорстокого поводження. Це може пояснити той факт, що він продовжував підтримувати його визнавальні покази 3 липня 2008 року.

108. Ще одним важливим питанням є можлива затримка конфіденційного спілкування заявника зі своїм захисником. Залишається нез'ясованим, коли воно відбулося. Той факт, що лише через сорок хвилин після завершення відтворення обстановки і

обставин події, що відбулося 30 червня 2008 року, заявник відмовився від своїх визнавальних показів та вирішив подати скаргу на жорстоке з ним поводження, свідчить про те, що саме тоді він отримав можливість поговорити зі своїм захисником наодинці. У той же час сам захисник стверджував, що така розмова відбулася перед допитом заявника 28 червня 2008 року (див. пункт 22). Проте Суд не схиляється до того, щоб беззастережно прийняти це твердження, зважаючи на те, що кардинальна зміна позиції заявника 30 червня 2008 року залишається незрозумілою.

109. Суд також зазначає, що для засудження заявника національні суди покладалися на його визнавальні покази та на деякі інші докази. Проте суди не встановили переконливо, що ці визнавальні покази було надано абсолютно добровільно. Так, у своєму вирокі від 4 липня 2012 року суд першої інстанції відхилив скаргу заявника на жорстоке поводження, пославшись на постанову прокуратури про відмову у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції від 18 травня 2012 року. Якби суд намагався хоча б відстежити фактичні зміни з цього питання, він помітив би, що тим часом 11 червня 2012 року вищестоящою прокуратурою було зазначено, що походження тілесних ушкоджень заявника не було встановлено, а тому було призначено повторну судово-медичну експертизу щодо цього питання (див. пункти 53-55 і 65-66). Незважаючи на те, що Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ одного разу скасував вирок суду першої інстанції внаслідок неналежного розгляду скарги заявника на жорстоке поводження, у наступному вирокі відсутні жодні ознаки того, що у зв'язку з цим було вжито будь-яких подальших заходів.

110. З огляду на викладене вище, Суд вважає, що право заявника не свідчити проти себе та його право на правову допомогу були неналежним чином обмежені під час його первинних допитів в міліції, та що ці обмеження не були виправлені під час судового розгляду його справи.

111. Цього достатньо, щоб Суд дійшов висновку, що було порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції щодо заявника.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

112. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

113. Заявник вимагав 50 000 євро відшкодування моральної шкоди. Заявниця вимагала 8 000 євро за цим пунктом.

114. Уряд заперечив ці вимоги як необґрунтовані та надмірні.

115. Суд вважає, що заявники зазнали моральної шкоди у зв'язку з порушеннями їхніх прав за статтею 3 Конвенції, що неможливо відшкодувати самим лише встановленням порушення їхніх конвенційних прав. Зважаючи на обставини справи та ухвалюючи рішення на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові 9 000 євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися. Суд також присуджує заявниці 4 500 євро за цим пунктом та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися.

116. Суд також зазначає, що у випадку, коли особу, як це мало місце у цій справі, було засуджено судом за результатами провадження у справі, що не відповідало вимогам Конвенції щодо справедливості, належним способом виправлення такого порушення за загальним принципом може бути новий розгляд, перегляд або відновлення провадження за вимогою заявника (див. наприклад, рішення у справі «Леонід Лазаренко проти України» (*Leonid Lazarenko v. Ukraine*), заява № 22313/04, п. 65, від 28 жовтня 2010 року).

В. Судові та інші витрати

117. Заявник вимагав 14 970 євро компенсації витрат, понесених під час представництва його інтересів, які становили приблизно 95 годин надання правової допомоги під час провадження на національному рівні за ставкою 60 євро за годину, та приблизно 93 години роботи під час провадження у Суді за ставкою 100 євро за годину.

118. Крім цього, заявник вимагав 1047,9 євро компенсації адміністративних витрат. Цю суму було обчислено як таку, що становить 7% вищезазначених витрат на правову допомогу.

119. На підтвердження цієї вимоги заявник надав договір про надання правової допомоги, укладений з паном Токаревим 22 грудня 2008 року, у якому зазначалося, що договір залишатиметься чинним до закінчення провадження у Страсбурзі та що оплата компенсації судових та інших витрат здійснюватиметься після його закінчення та у межах присудженої Судом або національним судом суми. Заявник також надав п'ять актів виконаних робіт, заповнених паном Токаревим щодо виконаних робіт протягом періоду з вересня 2009 року до вересня 2014 року.

120. Уряд заперечив зазначені вимоги.

121. Суд має встановити, по-перше, чи були вказані заявником судові та інші витрати фактичними, а по-друге, чи були вони неминучими (див. рішення у справі «Маккенн та інші проти Сполученого Королівства» (*McCann and Others v. the United Kingdom*), від 27 вересня 1995 року, п. 220, Series A № 324).

122. У цій справі Суд, зважаючи на наявні у нього документи та вищезазначені критерії, вважає за належне присудити заявнику 5 000 євро компенсації усіх витрат.

С. Пеня

123. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції щодо обох заявників;
3. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції щодо обох заявників;
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції щодо заявника;
5. *Постановляє*, що:
 - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити нижченаведені суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
 - (і) заявникові:
 - (α) 9 000 (дев'ять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
 - (β) 5 000 (п'ять тисяч) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; та

- (ii) заявниці: 4 500 (чотири тисячі п'ятсот) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
- (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

6. Відхиляє решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 18 червня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова